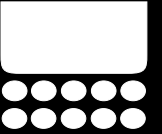




RIKSTEATERN



LÄRARHANDLEDNING
KATITZI



OM LÄRARHANDLEDNINGEN

Katitzi drömmer om att få börja skolan. Hennes familj ska äntligen få en lägenhet, de ska få stanna och Katitzi är överlycklig.

- Katitzi handlar om en familj på flykt genom Sverige. Om ett utsatt barn som drömmer om att få de möjligheter och rättigheter som barn i Sverige har. Till exempel: att inte bli slagen, att ha ett tryggt hem och att få gå i en skola, där möjligheterna till ny kunskap finns. Skolan som alla barn har rätt att gå i och som också ger möjlighet till ett möte med andra vuxna än föräldrar och familjen, säger regissören Kajsa Isakson.

Hon säger vidare att Katitzi är en berättelse om diskriminering, rädsla och intolerans, men även om gemenskap, rättigheter och drömmar. Pjäsen är baserad på Katarina Taikons klassiska romanserie från 1970-talet.

Denna handledning ger olika ingångar in i ett samtal om barnens upplevelser av uppsättningen. Här finns flera texter med anknytning till föreställningens tema, en resumé av föreställningen och uppslag på hur man kan sätta igång samtal om pjäsen. Ytterligare tankar om hur teaterupplevelser kan bearbetas i skolan finns i skriften "Att öppna nya världar" som du kan beställa på Riksteaterns webbplats <http://skolscenen.riksteatern.se/attoppnanyavarldar>. I samtal öppnas möjligheter att möta tankar, känslor och sammanhang som vidgar våra referensramar och ger oss

nya erfarenheter. Att samtala och diskutera är ett sätt att formulera och pröva antaganden, reflektera över erfarenheter och kritiskt granska olika påståenden och förhållanden.

I samband med turnén ordnar Riksteatern flera föreläsningar med föreläsare från bl a EXPO Skola och Quick Response med teman som demokrati, utanförskap och mänskliga rättigheter. Samtalen fortsätter under turnén på Riksteaterns webbsida "Skolscenen", ett nätverk som tillsammans med skolor och teaterföreningar i hela landet arrangerar föreställningar, kurser och projekt i skolan.

Om ni vill fördjupa er i, eller behöver stöd att ta upp frågor om, utanförskap, rasism och fördomar i er skola eller i er klass så har Expo Skola flera utbildningspaket att erbjuda. De har stor erfarenhet av att jobba med dessa frågor i skolan <http://skola.expo.se>.

Välkomna!

© Riksteatern 2011

INTERVJU MED ROSA TAIKON

Sedan början av 1960-talet har Rosa Taikon föreläst om romernas villkor på otaliga skolor runtom i Sverige. Sin egen skolgång fick hon först vid 32 års ålder, då hon och hennes lillasyster Katarina Taikon gick på Birkagårdens folkhögskola i Stockholm. Idag är Rosa Taikon respekterad och hyllad silversmed och såväl hennes politiska som konstnärliga arbete har prisats av den svenska regeringen. I år fyllde hon 85 år och hon möter fortfarande barn och skolelever.

Du pratar mycket i skolor. Hur blir du bemött av barnen?

– Otroligt bra, de är så frågvisa! Innan jag kommer till ett föredrag har barnen ofta läst Katitzi-böckerna högt i klassen. När jag kommer till skolan har de satt upp en massa frågor på tavlan; Var tog hunden vägen? Varför tvättar Rosa så mycket? Varför är tanten så elak? Jag rekommenderar lärarna som bjuder in mig att de verkligen läser Katitzi-böckerna med barnen, då väcks frågor hos dem. Och de ställer alltid vettiga frågor.

För en tid sedan var jag i en skola och skulle prata för elever i låg- och mellanstadiet. En kvinna kommer fram till mig och säger: Rosa, det har varit uppståndelse kring böckerna, alla pratar om dem. Men jag har hand om yngre barn som egentligen inte skulle vara med och lyssna idag, kan de inte få vara med? Självklart, sa jag. Men du vet att de inte kan sitta still, sa hon. Men du kan ge dig tusan på att de här barnen satt och lyssnade. De tittade på de äldre barnen

som ställde frågor och började göra samma sak själva. Till slut satt jag på golvet bredvid dem och vi pratade. Så det finns ett enormt intresse men då måste barnen få tillgång till böckerna.

Varför började Katarina Taikon skriva barnböcker?

– Katarina, jag och en kusin till oss var de enda romer som bodde i bostäder på 1950-talet. Vår kusin jobbade på L. M. Ericsson i Stockholm och hade fått en lägenhet tack vare företaget. Under den här tiden arbetade Katarina och jag med film och teater. Så småningom bodde vi i Tyresö och varje dag när vi tog bussen in till stan passerade vi ett läger där romer bodde. Många av dem var våra äldre släktingar. Barn bodde också där, de sprang runt i snödrivorna. Någon skola fanns inte. En dag under kalla vintern, då istapparna hängde på tältdukarna, sa Katarina: Det här är ju förskräckligt, Rosa. Det går inte, vi måste göra någonting. Vad ska du göra? sa jag. Jag ska skriva en bok! sa hon. Och det var *Zigenerska*, som kom ut 1963. Katarina fortsatte skriva om romernas situation ända fram till 1969, då hon bestämde sig för att börja skriva för barn. Hon kände att det är med barnen man måste börja.

Det är väldigt hårda förhållanden och bitvis våld som skildras i Katitzi-böckerna. Hur pratar du med barnen om svåra saker?

– De små har inte förmågan att sätta sig in i hur det är riktigt, men 8, 9, 10-åringarna tycker att det är fruktansvärt.

De är väldigt öppna. Det är ju mamma och pappa som sitter vid frukostbordet och säger "de där jävla zigenarna" eller "de där jävla invandrarna", aldrig barnen. Barn som är medvetna om att aga inte får förekomma tycker att det som Katitzi utsatts för borde anmälas. På den tiden förekom ju aga både i hemmet och i skolan.

Kan du se någon skillnad på kunskapen om romer idag jämfört med när du och Katarina Taikon började prata i skolorna?

– Jag tycker inte att det är riktigt upplyst. Sedan 1999 är romer en av Sveriges nationella minoriteter. Det ska man tala om i skolorna! När jag pratar med elever frågar jag: Vad vet ni om romerna? Alltför ofta vet de inte ett dugg. Lärarna har inte pratat med dem innan. Jag säger till lärare: De här barnen som idag är åtta eller nio år kommer en dag att kanske sitta som kommunpolitiker, lärare eller i högre befattningar, de måste veta om att romer finns och om historien. Mycket har hänt på 50 år, men samtidigt pratar vi om orättvisor än idag. Varför ska jag fortfarande behöva säga: Alla har rätt till en framtid?

Lawen Mohtadi

Rosa Taikon, född 1926, silversmed. Syster till författaren Katarina Taikon 1932-1995



GENOM NYFIKENHETEN UTVECKLAS EMPATIN OCH DÄRMED TOLERANSEN

Förra hösten släppte Forum för levande historia rapporten *Den mångtydiga intoleransen*, en kartläggning av intoleranta attityder bland unga. Precis som andra attitydundersökningar visar den att det finns en liten hård kärna av genomgående intoleranta. Det går att påverka elever med starkt intoleranta värderingar i en tolerant riktning. Magnus Hermansson Adler och Christer Mattsson identifierar i boken *Ingen blir nazist över en natt** (Natur och Kultur, 2008) tre faser i en ung persons utveckling mot organiserad rasism. Den första fasen börjar redan omkring elva års ålder och kan manifesteras sig som chauvinism, sympatier för våld och negativa attityder till minoriteter. Författarna betonar också att precis som ingen blir nazist över en natt så är det inte heller någon som slutar vara nazist över en natt. Arbetet med extremintoleranta elever måste vara långsiktigt och genomtänkt.

En grupp som ofta glöms bort är den stora gruppen av elever som antingen inte tar ställning eller håller med om vissa intoleranta påståenden medan de tar avstånd från andra. Dessa ambivalenta elever är påverkbara i både tolerant och intolerant riktning. Med andra ord är det nödvändigt att ha ett förebyggande perspektiv i sin undervisning. Av undersökningen framkommer också att de elever som angivit att de haft undervisning om andra världskrigets folk-mord och om rasism varit mer toleranta.

Den tidigare delen av grundskolan är en period i skolan då man ofta talar om vikten av att vara en bra vän och med-människa. Till den typen av diskussioner går det att knyta frågor om antirasism och antidiskriminering. Med hjälp av lekar, diskussioner och övningar kan man börja utmana normer och fördomar redan i tidig ålder. Forum för levande

historias och RFSL Ungdoms normkritiska material *BRYT!** och LSU:s (Sveriges ungdomsorganisationer) *O/LIKA** kan tjäna som inspiration.

Att tänka på:

- **Fördjupa det intoleranta förenklar.** De intoleranta tankefigurerna bygger ofta på att man tar olika samhällsproblem och förenklar dem till den grad att problemen kan knytas till en minoritetsgrupp. Ett exempel är brottslighet. Invandrare och romer som kollektiv kopplas ofta till kriminalitet i intolerant argumentation. För att möta eller förebygga den typen av förenklningar kan man som pedagog rikta in sig på helheten och det väsentliga: Varför begår människor brott? Hur förebygger vi bäst kriminalitet? Då kan man också placera frågan om exempelvis utlandsföddas överrepresentation i ett socialt och ekonomiskt sammanhang och därigenom indirekt utmana den intoleranta retoriken som bygger på att benägenhet att begå brott är kulturellt betingat. På Expos skolsajt presenteras olika vanligt förekommande argument.

- **Undervisning och diskussioner** i stället för konfrontation och debatt. Att hamna i debatt med sina elever är ofta kontraproduktivt då det leder till en låsning där läraren hamnar på motsatt sida om sin elev. I en debatt finns sällan utrymme att ändra åsikter och perspektiv. De möjligheterna finns i samtal och dialog. En central utmaning är därför att skapa en miljö där eleverna får uttrycka olika åsikter. Gränsen går när någon säger något i syfte att kränka. Genom förtroendeskapande samarbetsövningar kan gruppen stärkas och rustas för samtal om värderingar.

- **Använd berättelser.** Christer Mattsson betonar förtjänsterna med berättelser i undervisningen. Läraren kan som ett "berättande föredöme" låta eleverna ta del av starka skildringar som bidrar till att odla en nyfikenhet för

andra människor. Katitzi är en berättelse som kan väcka just denna nyfikenhet. Det kan också handla om berättelser om verkliga människor som lever idag eller som har levt. Genom nyfikenheten utvecklas empatin och därmed toleransen.

Till berättelserna kan man koppla övningar och samtal där man får beskriva och reflektera över sin egen identitet. Vad kan man påverka i sin identitet och vad kan man inte påverka? Vilka grupper tillhör jag och vad finns det för fördomar mot dessa gruppmedlemmar?

• **Tänk på ditt eget förhållningssätt.** Det är inte intoleranta grupper som skapat vi- och dom-tänkande. Den språkliga infrastrukturen som intoleransen behöver har skapats och återskapas hela tiden av hur vi talar om olika människor som tillhörande olika kategorier. Det är exempelvis vanligt att man, ofta omedvetet, talar om svenskar och invandrare på ett sätt som delar in människor i antingen den ena eller den andra. Då befäster språket snäva kategorier istället för att gestalta en inkluderande svenskhet. Man kan vara rom och svensk eller afghan och svensk på samma gång.

Det är värt att fundera över sitt eget språk, inte minst för lärare och andra som arbetar med barn och unga.

Jonathan Leman, Skolsamordnare på stiftelsen Expo*

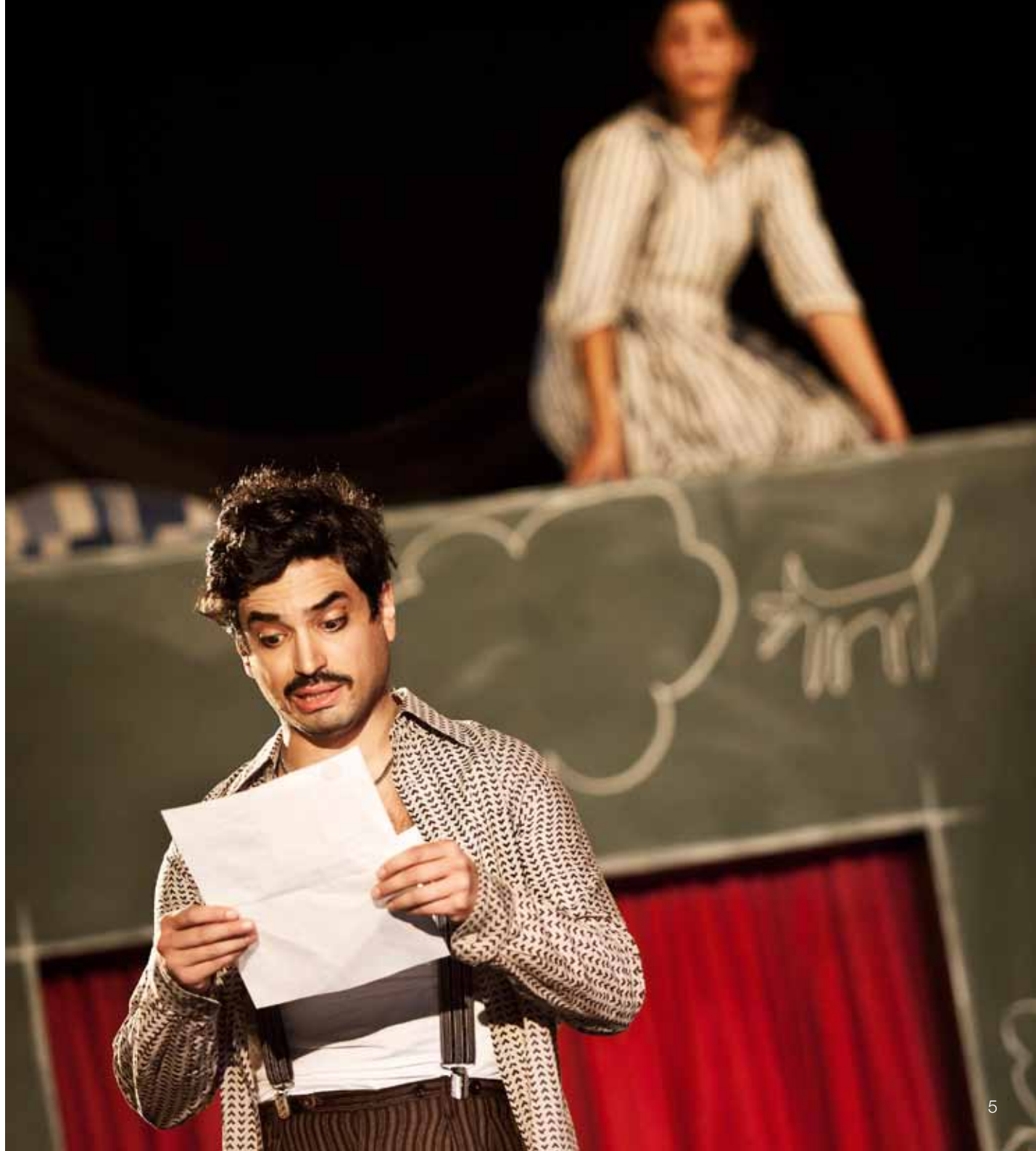
***Några länkar som det hänvisas till i texten:**

<http://skola.expo.se>

<http://www.nok.se/nok/laromedel/seriesidor/i/Ingen-blir-nazist-over-en-natt/>

<http://www.lsu.se/adimo4/Site/LSU/web/default.aspx?p=769>

<http://www.levandehistoria.se/bryt>





VAD ÄR KONSEKVENSERNA AV ETT SNÄVT "VI" - FINNS ETT VI FINNS OCKSÅ ETT "DOM"

Vi reagerar ofta känslomässigt på det som vi ser i medier. Nyhetsrapporteringen handlar om saker som berör, och retoriken i texterna och bilderna i tidningen vädjar ofta till våra känslor. Våra egna erfarenheter och åsikter spelar också stor roll för hur vi tolkar det vi ser i medier. Quick Response granskar nyhetsrapporteringen i några av de frågor som ofta väcker starka känslor: invandring, flyktingar, främlingsfientlighet och diskriminering.

Svenska journalister har oftast en väldigt förenklad och gammalmodig bild av vilka det är i Sverige som läser, lyssnar eller tittat på nyheter. Hur annars skulle man kunna förklara en sådan här mening:

"Genom rapporten kom det också fram att en krog inte släppt in en person av en annan hudfärg."

Vad är en annan hudfärg? Vems hudfärg utgår journalisten från och vilka tänker han eller hon sig ska läsa artikeln?

Här kan man se hur journalisten, den personen som intervjuas och vi som läser, anses ingå i ett vi. De av "en annan hudfärg" tillhör inte vi:et, utan dom och blir på så sätt exkluderade från vårt språk och också därmed vårt samhälle.

För att nyheter ska vara lättförståeliga måste journalister välja ett enda perspektiv och förenkla nyheten. Det som man måste tänka på är att det som journalister inte skriver om också kan vara sant. Det finns alltså viktiga nyheter som journalister av olika anledningar inte rapporterar om.

När Quick Response undersökte vilka sorters diskrimineringsfall som får störst uppmärksamhet i svenska medier visade det sig att det främst handlade om muslimer. I ett fall hade en muslimsk man inte skakat hand med en framtida arbetsgivare. Mannen fick aldrig jobbet och anmälde fallet till Diskrimineringsombudsmannen, som menade att man i Sverige inte måste vara tvungen att skaka hand med någon för att få ett jobb. Det här var alltså ett intressant fall för medier att rapportera om.

Frågan är då vilka som medier inte rapporterar om. Om man tittar på vilka anmälningar som Diskrimineringsombudsmannen får mest av ser man att de har med romer att göra. Kanske har en romsk familj inte fått en lägenhet för att grannarna inte velat ha romer runtomkring sig eller så har svenska myndigheter behandlat romer på ett negativt sätt.

Tips till dig som själv vill granska:

- När syns romer i SVT Play?

Gå in på SVT Play (www.svtplay.se). I sökrutan skriver du in ordet Romer och trycker på sök. Då får du upp ca 20 - 30 olika inslag. Läs nedan om hur minoriteter brukar synas generellt i media och testa sedan hur det stämmer in på romer på SVT Play. Räkna hur många av inslagen som förmedlar att det är ett "problem" med romer, samt räkna hur många som är "exotifierande".

Forskningen kring media och minoriteter lyfter upp tre generella aspekter som förstärker vi-dom föreställningen när det gäller minoriteter och media.

- 1) Minoriteten är osynliga. Det mest tydliga är att de inte finns med i nyhetsrapporteringen.
- 2) I de fall minoriteten nämns så är det antingen i negativa sammanhang och gruppen beskrivs som homogen utan

olikheter inom gruppen.

3) I exotifierande sammanhang betonas hur “annorlunda, spännande och exotiskt” en grupp mat, dans, tradition är.

Eva Maria “Evis” Sköld

Vill du veta mer: Se Riksteaterns frukostsamtal med Eva Maria “Evis” Sköld från Quick Response:
<http://bambuser.com/channel/Riksteatern/broadcast/2057513>

På Quick Respons hemsida hittar du alla granskningar och de finns gratis att ladda ner: <https://exchange.riksteatern.se/exchweb/bin/redir.asp?URL=http://bambuser.com/channel/Riksteatern/broadcast/2057513>





RESUMÉ

Katitzi kommer in och presenterar sig. Hon hälsar alla välkomna och berättar sedan att hon har flyttat in i en ny lägenhet, hon är lycklig för hon ska börja skolan. Hon presenterar sin Pappa Taikon, sin bror Paul och sin syster Rosa. Pappa Taikon beklagar sig över att han inte har några pengar. Trots allt jobb på marknaden så hopar sig skulderna. När ska de återigen tvingas flytta? Men Katitzi vill inte flytta. Hon tycker om den nya lägenheten och skriker av glädje över familjens nya hem. Det är lördags och styvmamman säger åt Katitzi att gå och lägga sig. Men Katitzi är fortfarande full av stoj. Hon dansar med sina syskon ända tills grannarna knackar på och börjar klaga och skälla. Katitzis styvmor fräser åt henne att lugna ner sig och säger till henne att gå och lägga sig.

Rosa och Pappa Taikon börjar bråka och Rosa säger att pappan bara vill gömma sig, flytta vidare, att det aldrig blir någon ordning! Paul försöker få jobb men lyckas inte, trots att han är bilmekaniker får han inget jobb på någon verkstad. Pappan hostar och är sjuk, även han misslyckas med att få ett jobb. Katitzi ser mest fram emot att få börja skolan.

Dagen därpå stöter Katitzi på grannpojken. Han börjar skrika "zigenarjävvel" och andra glåpor efter henne. Katitzi förstår inte vad pojken menar med zigenare. Är hon zigenare? När pojken fortsätter kastar hon sig på pojken och de börjar slåss. Hennes styvmor som kommer från affären med matkassar i handen går emellan och hon skäller på Katitzi utan att lyssna på henne. Styvmodern tar upp ett fruset köttpaket ur en matkasse och lägger på Katitzis sår. Pojkens pappa kommer och skäller på Katitzi och styvmodern. Styvmodern skrämmer iväg honom.

På kvällen är varken pappan eller Paul hemma. Rosa sitter och skriver och Katitzi frågar henne vad hon skriver om.

Lite senare kommer Paul hem, blodig och slagen. Pappan kommer strax därefter, andfådd, haltande och ångerfull. Han berättar om mobben som kom emot dem, hur han försökte hjälpa Paul men att han själv var tvungen att fly från mobben. Efter denna händelse tycker pappan att det är bäst att de flyttar vidare. Bort från bråk och slagsmål i det nya området. Katitzi vill inte flytta men när Rosa berättar om att de kan flytta till ett slott med en hund, kan Katitzi tänka sig en flytt. Det blir återigen bråk med styvmodern, som slår till Katitzi. När alla senare somnat plockar Katitzi tyst ihop sin ryggsäck och lämnar lägenheten. Hon går ut i mörkret och lägger sig på en parkbänk.

Katitzi drömmer om figurer som kommer in i dunkelt ljus med luvor. Det är hennes syskon och släktingar som nu är hotfulla och skäller på henne, de säger att det inte blir någon skolstart. Hon träffar sin farmor Mami som ligger på en schäslong, men den gamla kvinnan känner inte igen Katitzi. Nu försvinner alla och Katitzi är ensam kvar.

När hon vaknat söker hon upp Mami. Först känner Mami inte igen Katitzi men så småningom vet hon precis. Mami berättar om hur det var när Katitzis mamma och pappa träffades och om hur lyckliga dom var. Hon berättar också om det som hände efteråt och om mammans bortgång. Katitzi berättar om situationen hemma och är förtvivlad.

Hemma säger Paul att det är styvmodern som har jagat bort Katitzi. Styvmodern börjar bråka med Rosa. Pappan och syskonen börjar nu leta efter Katitzi. Pappan kommer in men Katitzi vill inte följa med om inte pappan försäkrar att hon får börja skolan vilket han gör och Katitzi följer med pappan. När de kommer hem blir det fest och alla är glada i återföreningen. Katitzi springer iväg och kommer tillbaka med en bok, den bok som hon själv har skrivit.

SAMTALSGUIDE

Vi kommer ihåg olika saker efter en föreställning och vi berörs på olika sätt av olika skeenden på scenen. Att tillsammans försöka beskriva och reflektera över vad som hände under en föreställning kan vara ett sätt att komma åt olika delar i pjäsen. Att föra samtalet från en beskrivande nivå över en associativ nivå till en mer personlig nivå kan vara ett sätt att komma förbi mer svepande omdömen som "bra" eller "dåligt". Nedan beskrivs hur ett samtal kan läggas upp.

Minnesrunda. I den första *beskrivande* fasen är tanken att eleverna i sina beskrivningar ska hålla sig nära det som hände på scen. Låt så många elever som möjligt bidra med olika delar fram till att hela pjäsen återberättats i klassen. En gemensam beskrivande minnesrunda blir på detta sätt en överenskommelse om vad som faktiskt hände på scen. Prova gärna frågor som,

- Minns du hur det började?
- Hur såg karaktärerna ut?
- Hur rörde de sig?
- Hur slutade föreställningen?

Beskrivningen bidrar till att påminna varandra om händelser som först kanske inte förefallit så viktiga men som kan visa sig ha haft stor betydelse för hur eleverna uppfattade och upplevde pjäsen.

Reflektionsrunda. En beskrivande del kan följas av frågor om hur eleverna *associerar* kring olika händelser i pjäsen. En första reflektionsrunda rör sig oftast om de associationer vi har gemensamt. Denna diskussion kan också handla om de delar man inte finner trovärdiga. Prova frågor som,

- Vad tänker du på i den scen du beskrev?
- Hur tänker de andra i gruppen om samma scen?

Personliga reflektioner I den tredje nivån lyfter man fram mer *personliga associationer*, sådana eleverna kan vara ensamma om att ha. Prova frågor som,

- Kände du igen något av det som hände?
- Vad påminde de olika scenerna dig om?





NÅGRA TIPS PÅ LITTERATUR OCH LÄNKAR KRING KATITZI

För vuxna

- Ett fördrivet folk. Antologi om förtryck och diskriminering av romer/zigenare/resande. Forum för levande historia
- From Coppersmith to nurse: Alyosha, the son of a Gypsie chief (Gunilla Lundgren och Alyosha Taikon ed. & trans. Donald Kendrick; Hatfield: U. of Hertfordshire, 2003)
- Född fördömd. Romerna – Ett europeiskt dilemma (Irka Cederberg, Leopard förlag 2010)
- Förlåt att vi stör! Om zigeniska flyktingar (Katarina Taikon och Thomas Hammarberg, PAN Nordstedt 1970)
- Romers rättigheter (Diskrimineringsombudsmannen 2011)
- Svarta Rosor – romsk litteratur, kultur och historia (Lundgren m.fl., Bokförlaget Tranan 2003)
- Taikon berättar. Zigenarsagor upptecknade av Carl-Herman Tillhagen (Nordstedt 1946)
- Utan hus utan grav (Antologi. Lundgren m.fl. W&W 2002)
- Zigenare är vi (Björn Langhammar & Katarina Taikon, Tiden 1967)
- Zigenardikter. Ett urval zigenardikter från olika länder och miljöer (FIBs Lyrikklubb Stockholm 1964)
- Zigenerska (Katarina Taikon, W & W 1963)

För barn

- Hur blev det sen då, Katitzi ? (Katarina Taikon och Björn Langhammar, Rabén & Sjögren 1977)
- Katitzi (Katarina Taikon, Zigenaren 1969)
- Katitzi i skolan (Katarina Taikon, Tai-lang 1975)
- Katitzi rymmer (Katarina Taikon, Gidlund 1971)
- Katitzi – hjältninnan (Katarina Taikon, Bonniers Junior förlag 1979)
- Marie-Claude, en romsk tjej (Taikon Melker/Eriksson, ERG förlag 2011)
- Sofia Z 4515 (Lundgren/Taikon/Eriksson, Bokförlaget Tranan/Podium 2006)
- Tariq, bergets hövding (Gunilla Lundgren, Cura 1999)
- Tio pinnar i luften – sagor, sånger och gåtor på nationella minoritetsspråk och svenska (Lundgren m.fl, Skolverket 2010)

www.riksteatern.se/katitzi
www.expo.se
www.levandehistoria.se



Dramatisering: **Emma Broström**
Regi och koreografi: **Kajsa Isakson**
Scenografi och kostym: **Fridjon Rafnsson**
Mask: **Gunilla Petersson**
Kompositörer: **Hadrian Prett** och **Henrik Ekberg**
Koreografi Siv och pappa Taikons tango: **Matti Alenius**
Dramaturg: **Ninna Tersman**
Regiassistent: **Mårten Andersson**
Scenografi- och kostymassistent: **Ebba Forstenberg**
Foto: **Carl Thorborg**

MEDVERKANDE:

Katitzi: **Mia Ray**
Rosa: **Ida Löfholm**
Paul: **Tito Pencheff**
Pappa Taikon: **Per Burell**
Mami/Grannkvinna: **Sandra Malmuvist**
Pojke/Pappa: **Benjamin Quigley**
Siv/Ängel: **Sara Lindh**
Musiker: **Benjamin Quigley** och **Hadrian Pret**